

«ПІВНІЧНИЙ ПОТІК-2» ЯК МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ РФ НА ПОЛІТИКУ ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Кравченко Ольга Сергіївна

аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

вул. Ю. Ілленка, 36/1, м. Київ, Україна, 04119

співробітник Інституту зовнішньополітичних досліджень

вул. Тарасівська, 21, м. Київ, Україна, 01033

e-mail: olha.kravchenko7@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6649-0247>

Стаття аналізує політичні аспекти будівництва російського газону «Північний потік-2», його вплив на характер взаємовідносин між державами Європейського Союзу та Російською Федерацією. При проведенні дослідження було детально проаналізовано вплив російського капіталу та спільних економічних проектів на ухвалення важливих зовнішньополітичних рішень європейськими державами. У статті доводиться, що російський газогін «Північний потік-2» є не економічним, а політично вмотивованим проектом. Предметом дослідження є поглиблення залежності держав Європейського Союзу від російського впливу внаслідок будівництва «Північного потоку-2», який є частиною гібридної політики Російської Федерації, спрямованої проти держав Європейського Союзу та НАТО. Мета роботи полягає в аналізі механізмів енергетичного впливу Росії на політику європейських держав; розкритті загроз для енергетичної безпеки європейського простору; впливу економічних зв'язків на формування позиції держав щодо агресивної політики РФ. Дослідження описує, як Росія посилює залежність європейських держав від постачань природного газу та нафти, що проявляється у збільшенні політичної ваги Росії у Європі. У статті особлива увага приділена впливу «Північного потоку-2» на формування позиції Франції та Німеччини у контексті російської військової агресії проти України. Таке дослідження допомагає детально вивчити проблему, проаналізувати загрози, щоб у майбутньому сформувати ефективний механізм протидії енергетичній небезпеці. Дослідницька стаття такого характеру може бути корисна при виробленні стратегії збереження статусу держави-транзитера для України та розвитку діалогу із державами-партнерами у контексті побудови системи безпеки та спротиву російському впливові.

Ключові слова: Північний потік-2, політичний аспект, гібридні загрози, європейська енергетична безпека, сценарій розвитку.

Постановка проблеми. Якщо російський політичний вплив завдає удару по слабких місцях західних демократичних інституцій, то економічний вплив спрямований на маніпулювання динамікою секторальних ринків і використання прогалів в економічних системах інших держав з метою отримання нечесних прибутків і втручання в процеси ухвалення рішень. Російський економічний вплив у країнах Центральної і Східної Європи базується на встановленні домінування в стратегічних сферах їхньої економіки. Ключовим у цьому контексті є енергетичний сектор, який став головним каналом, через який російський економічний вплив поширюється на регіон. Також Росія має у своєму інструментарії розвинені фінансові мережі в країнах колишнього соціалістичного табору. Після світової кризи 2008 року РФ наростила свою присутність в економіці, інфраструктурі, телекомунікаціях, оборонному секторі держав регіону, використовуючи розбудовані раніше мережі.

Центром стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) було проаналізувало взаємозалежність між розміром російської частки в ВВП інших держав і їх вразливістю до політичних впливів РФ. Предметом розгляду аналітиків стали Сербія, Угорщина, Болгарія, Словаччина і Латвія. Російський слід в економічних структурах проаналізованих країн коливався від 11 до 22% ВВП. Дослідники дійшли висновку, що держави, в яких російська частка становить понад 12% ВВП, вразливі до російського економічного впливу [1, с. 11]. На відміну від країн, де частка становить менш як 12%, вони набагато більше піддаються політичним впливам.

Нарощуючи присутність на європейських ринках, Росія конвертує економічні зв'язки в інструменти лобізму. Цей механізм добре працює, зокрема, у таких країнах як Німеччина, Франція та Італія, товарообіг Росії з якими сягає мільярдів євро. Крім того, російський капітал широко присутній у європейських країнах у вигляді

інвестицій у нерухомість. Як приклад, аналітичний центр «Нова Європа» наводить греко-російського бізнесмена і колишнього депутата російської Держдуми Івана Саввіді, який у Греції має нерухомість, футбольний клуб, телевізійний канал, друковані видання, порт у Салоніках [2]. Застосування цілеспрямованого економічного впливу простежується і на прикладі Німеччини. Попри кризу двосторонніх відносин, яка настигла після початку агресії РФ проти України, держави продовжують розвиток економічної співпраці. Зокрема, товарообіг між Росією та Німеччиною у 2017 році зріс на 23%, а рівень німецьких інвестицій сягає понад 18 мільярдів доларів. Важливим фактором впливу залишається те, що на російському ринку присутній великий німецький капітал, який використовується РФ як засіб тиску щодо перегляду санкцій.

Не менш тісними залишаються економічні відносини між Францією та Російською Федерацією. Не останню роль у цьому контексті відіграють російські лобістські структури. До них, зокрема, можна віднести асоціацію «Франко-російський діалог», що займається питаннями економічного, політичного й культурного співробітництва між двома державами. Співголова асоціації й французький депутат у Європейському парламенті Тьєрі Маріані неодноразово закликав до скасування санкції проти Російської Федерації та відвідував незаконно анексований Кримський півострів.

Попри санкції, за останні роки спостерігається стрімке зростання обсягів торгівлі між Францією та Росією. До прикладу, у 2018 році торгівля Парижа і Москви збільшилася на 11%, сягнувши 17 мільярдів доларів. Тенденція до зростання спостерігається і в 2020 році. На цьому фоні з вуст французьких політиків часто лунають заклики про необхідність діалогу з Росією й перегляду режиму санкцій. До прикладу, у ході Мюнхенської безпекової конференції-2020 Президент Франції Еммануель Макрон, хоча й висловив застереження щодо подальших спроб Росії дестабілізувати демократії в Європі, проте, на його думку, політика відкритого протистояння з Росією провалилася, тому необхідний запуск стратегічного діалогу з РФ [3].

Посилення економічної співпраці демонструє, що Берлін і Париж застосовують до Росії двосторонній підхід: з одного боку, у політичній площині вони дотримуються жорстких обмежувальних ліній і усвідомлюють небезпеку, яку становить РФ, з іншого боку – намагаються тримати Москву під контролем, заохочуючи дружні ділові стосунки. Особливо гостро питання співпраці постає в контексті будівництва газогону «Північний потік-2», який з'єднає Росію та Німеччину.

Аналіз досліджень і публікацій. З огляду на важливість і актуальність проблеми дослідження, різні її аспекти були предметом вивчення у наукових працях вітчизняних та закордонних політологів та економістів. Слід зазначити, що часто проблематика російської енергетичної експансії аналізується в широкому контексті гібридних загроз, які становлять небезпеку для держав Європи.

Проблема впливу «Північного потоку-2» на енергетичну безпеку та процеси ухвалення політичних рішень у третій державі висвітлена у дослідженнях закордонних аналітичних центрів, зокрема Центру стратегічних і міжнародних досліджень (The Center for Strategic and International Studies), Європейського центру з протидії гібридним загрозам (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats), Атлантичної Ради (Atlantic Council), Центру «Нова Європа». Проте, зважаючи на динамічність процесів поширення російського впливу на політику європейських держав у контексті взаємовідносин з РФ, існує необхідність комплексного вивчення даної тематики.

Завданнями даної статі є проаналізувати політичну складову проекту «Північного потоку -2» та її вплив на ухвалення зовнішньополітичних рішень у європейських країнах. Крім того, серед завдання даної праці - прогнозування можливих сценаріїв розвитку ситуації довкола будівництва російського газогону та наслідків для європейської безпеки.

Виклад основного матеріалу. Провідним механізмом економічного впливу РФ є енергетичний компонент, який активно використовується для здійснення тиску на європейські держави. Перш за все, торгівлю енергетичними ресурсами слід розглядати як систему енергетичної залежності. Ця залежність позначається на геополітичних, політичних і комерційних відносинах між трьома категоріями держав: 1) держави, які виробляють енергію; 2) держави, які імпортують енергію; 3) держави, через територію яких відбувається транзит енергетичних ресурсів.

У дослідженні Європейського центру протидії гібридним загрозам ідеться про те, що порушення балансу між державами-імпортерами і державою-постачальником неухильно призводить до посилення позицій постачальника, що дозволяє вести переговори з позиції сили [4]. Крім того, володіння енергетичними ресурсами сприяє просуванню національних, економічних, політичних інтересів шляхом застосування тактичних маніпулятивних дій: переповнення ринків або створення штучного дефіциту, пропонування вигідних цін для союзників і шантажування ворогів. Наприклад, переговори щодо ціни на

постачання газу можуть супроводжуватися вимогами до держави-імпортера змінити внутрішню чи зовнішню політику або вступити в політичний чи економічний союз з державою-постачальником. Таким чином, енергетичний фактор має суттєвий вплив на геополітичну архітектуру світу.

З вище зазначеного випливає, що енергоресурси стають потужною зброєю у досягненні стратегічних цілей. Для Росії, яка є багатою на природний газ і нафту, домінування на європейських енергетичних ринках є способом досягнення глобального реваншу і повернення статусу наддержави. Ухвалена у 2003 році «Енергетична стратегія РФ до 2020 року» прямо визначила енергоресурси як засіб впливу на міжнародній арені: «Росія має у своєму володінні значні запаси енергетичних ресурсів і потужний паливно-енергетичний комплекс, які є базою розвитку економіки, інструментом ведення внутрішньої та зовнішньої політики» [5]. Втілення цієї стратегії спостерігалось протягом останніх двадцяти років, що проявилось в розбудові цілої мережі газової інфраструктури, яка сполучає газові родовища Росії як з державами Європи, так і Азії.

У цьому контексті важливо розуміти, що Росія традиційно є багатою на природні ресурси державою. Корисні копалини, насамперед, газ стали не просто однією основою економіки, а й інструментом впливу. Зокрема, шляхом створення непрозорих механізмів продажу газу відбувається своєрідний підкуп політичних еліт, щоб схилити їх до ухвалення зовнішньополітичних кроків в інтересах Росії.

На початку 2000-х років відбулося стрімке зростання цін на нафту, що сприяло економічному розвитку Росії. Саме в цей період почався активний пошук шляхів для відновлення глобального впливу РФ на міжнародній арені. Якщо у радянські часи нарощування сили відбувалося шляхом розвитку військового потенціалу, то в умовах глобалізованого світу провідним інструментом стало, зокрема, будівництво газової інфраструктури на території інших держав. Важливим складником російської енергетичної експансії є державні компанії. Російський «Газпром» є компанією-монополістом, більша частина акцій якої контролюється державою. На використанні «Газпрому» як інструменту політичного тиску не раз наголошували як західні, так і вітчизняні експерти, політики та науковці.

Енергетичні відносини між Європою і Росією можна охарактеризувати як асиметричну взаємозалежність. Упродовж тривалого ЄС імпортував активним російський газ і нафту, тоді як РФ історично залежала від європейських ринків, інвестицій і технологій. Однак, при цьому Європейський Союз зіштовхнувся із

залежністю від російського природного газу, що складає 40% від загального обсягу імпорту «блакитного палива» [6].

Значна залежність європейських ринків від російського газу надала можливість Москві використовувати енергоресурси як важелі впливу. Особливо це стало очевидно у 2009 році, коли Росія перекрила транзит газу до країн Європи через українські газопроводи. Газова криза тривала два тижні, у результаті чого від палива були відрізані Чехія, Румунія, Австрія, Польща, Хорватія та Словаччина. Метою Москви тоді було, зокрема, переконати Європу в необхідності побудови газопроводів в обхід України, представивши Київ як ненадійного партнера в питанні транзиту палива. Газова криза 2009 року стала одним з основних приводів для будівництва «Північного потоку-1», а вже в 2014 році Росія знову застосувала той самий метод, розгорнувши другу газову війну проти України у 2014 році, що стало однією з передумов для розгортання будівництва «Північного потоку-2».

При побудові масштабних інфраструктурних проектів газопостачання в країни Європи питання економічної доцільності відходить на другий план. Передусім, Росія керується політичними цілями. Зокрема, диверсифікована система газопостачання може у майбутньому використовуватися як засіб «невійськового стримування» у разі виникнення загострень у відносинах Росії з іншими країнами. Газопровід «Північний потік-2» спрямований на подвоєння потужності «Північного потоку-1» до 110 мільярдів кубометрів природного газу на рік. Це понад чверть від загальної потреби Європейського Союзу, що недвозначно вказує на вибудовування системи залежності.

Ризики зростання газової залежності Європи від Росії залишаються стало високими. Серед основних загроз – зупинка постачань і завищення цін на паливо. Вразливість ЄС до газових відключень може зрости із завершення будівництва газопроводу «Північний потік-2», що нині являє собою ключовий російський геополітичний проект у сфері енергетики. Згідно з підрахунками, Європейський Союз не зможе прожити без газових постачань з Росії навіть 30 днів, тоді як РФ може існувати без західних інвестицій і технологій щонайменше один рік [7]. Сценарій газового шантажу може бути цілком реалістичним, зважаючи на те, що за останні роки Росія суттєво диверсифікувала ринки газових постачань та розвинула відповідну інфраструктуру. Так, у грудні 2019 року Росія запустила поставки газу в Китай через новий газогін «Сила Сибіру». Маючи альтернативні ринки збуту, Москва зможе використовувати метод газового шантажу як по відношенню до Європейського Союзу загалом, так і до його окремих членів і, таким чином,

впливати на їхню внутрішню та зовнішню політику. Крім того, завершення будівництва «Північного потоку-2» усуне стратегічно важливий фактор стримування російської агресії проти України, оскільки Москва не боїтиметься руйнації газової інфраструктури, що постачає паливо на європейські ринки. Таким чином, якщо через газопроводи проходить значно менше блакитного палива, то втратиться і їхня стратегічна вага. Як наслідок, це може дозволити Росії розширити свою військову агресію проти України.

Проект газопроводу «Північний потік-2» неодноразово зазнавав критики з боку керівників країн Балтії, Вишеградської четвірки, Балкан і України. У березні 2016 року вісім держав у Східній та Центральній Європі підписали листа на адресу голови Європейської Комісії, у якому ідеться про те, що «Північний потік-2» є насамперед геополітичним, а не комерційним проектом, який спрямований проти Європейського Союзу. Ініціатори листа наголошували, що російський газопровід становить ризик для енергетичної безпеки країн регіону [8].

Попри риторику лобістів газогону, «Північний потік-2» має суперечливу економічну доцільність. У дослідженні Atlantic Council відзначається, що загальний економічний ефект буде негативним для Європейського Союзу [9]. Хоча партнери «Газпрому» матимуть прибуток від проекту, країни Центральної та Східної Європи, навпаки, зазнають збитків. Крім того, «Північний потік», який був запущений у 2011 році, досі не виправдав себе економічно. Річ у тім, що ціна транзиту газу через «Північний потік» є вищою, ніж вартість транзиту палива через Україну.

Головними лобістами «Північного потоку-2» у Європі виступають Німеччина та Австрія. «Газпром» і його партнери по проекту, німецька Wintershall і австрійська Omy, обстоюючи будівництво газогону, акцентували на зростанні енергетичних потреб Європи. Зокрема, через падіння видобутку палива у Нідерландах та на шельфі Північного моря. Однак, нині в Європі споживання газу скорочуються швидше, ніж його видобуток.

Зацікавленість Німеччини позначена тим, що «Північний потік-2» значно збільшить її роль як транзитера російського газу. За підрахунками аналітиків, газопровід підвищить здатність Берліна транспортувати газ до 12 мільярдів кубометрів на рік. З іншого боку, транзитні потоки з Польщі до Німеччини через газогін «Ямал-Європа» зменшаться на 17 мільярдів кубометрів на рік. Так само, експерти Атлантичної Ради прогнозують, що будівництво «Північного-потоку-2» може негативно позначитися на обсягах імпорту американського зрідженого природного газу у країни Європи [10].

У разі завершення будівництва і введення в експлуатацію «Північного потоку-2» Німеччина отримає статус «енергетичного хабу», що дасть можливість Берліну стати головним центром для транзиту й зберігання російського газу та його подальшої дистрибуції до країн Західної Європи. Це означатиме збільшення прибутків від продажів для німецьких енергетичних компаній, а також додаткові надходження від транзитних зборів і податків до державного й федеральних бюджетів. Вище згадані чинники вплинули на позицію німецького уряду щодо «Північного потоку-2», відтак, можна прослідкувати політичну складову російського газового проекту.

Вплив німецьких ділових кіл на формування офіційної політики Берліна у контексті побудови «Північного потоку-2» відзначають і аналітики Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS): «Будівельний консорціум Nord Stream - 2 охоплює дві німецькі компанії Uniper і Wintershall. Вплив великого бізнесу всередині правлячої партії «Християнсько-демократичний союз» (ХДС) обмежив прагнення правоцентристів до конфронтації з Москвою, хоча сама канцлер налаштована більш войовниче» [11]. Таким чином, Німеччина схильна не вбачати загрозу у будівництві газогону, публічно наголошуючи, що уряд не може втручатися в комерційні питання.

Втягування європейських компаній у спільні з Росією проекти має далекоглядні цілі. Логіка полягає в тому, щоб великий бізнес мав великий вплив на формування політики у європейських країнах. У даному контексті погоджуємося з аналітиками Центру глобалістики «Стратегія XXI», які відзначають, що започаткування проекту «Північний потік-2» у 2015 році збігається у часі з веденням Росією активних бойових дій на Донбасі та посиленням політико-дипломатичного тиску західних держав на Москву. На той момент для Росії було важливо запобігти запровадженню нових економічних санкцій і закріпити за собою статус держави-посередника, а не сторони збройного конфлікту. Таким чином, проект «Північний потік-2» став засобом політичного впливу на провідних європейських акторів, зокрема Німеччину та Францію: «Практично "Північний потік-2" став хабарем "нормандцям". Саме тому — насамперед у Берліні — проект так настійливо характеризують як суто економічний, який нібито не містить ніякої політики чи геополітики» [12]. У цьому контексті закономірним є той факт, що питання укладання договору про транзит газу через Україну підіймалося під час зустрічі лідерів Нормандської четвірки у грудні 2019 року. Це підтверджує гіпотезу про те, що питання поставок газу регулярно використовується Росією як важіль впливу у переговорному процесі на міжнародній арені.

Попри те, що новий Договір про транзит газу між Києвом і Москвою був укладений на 5 років – до 2025 року, збереження транзитної ролі України залишається під питанням. По-перше, у 2020 році спостерігається зменшення обсягів транспортованого газу через українську ГТС. Станом на травень 2020 року, за п'ять місяців було транспортовано 20 млрд кубометрів палива, що на 46% менше ніж в аналогічний період минулого року (36,9 млрд кубометрів) [13]. По-друге, попри санкції з боку США та призупинення добудови «Північного потоку-2», газогін, найімовірніше, буде добудований уже до середини 2020 року.

Сполучені Штати Америки виступають головним опонентом будівництва «Північного потоку-2». Дискусії довкола цього питання неодноразово виходили в публічну площину, демонструючи суперечності, які підривають порозуміння і довіру між союзниками, зокрема між Вашингтон і Варшавою – з одного боку, і Берліном – з іншого. Показовими в цьому контексті були виступи канцлера Німеччини Ангели Меркель і віце-президента США Майка Пенса під час Мюнхенської безпекової конференції у 2019 році. У своїй промові Ангела Меркель фактично висловила підтримку російському проекту, наголосивши, що «молекули російського газу залишаються молекулами російського газу незалежно від того, чи він надходить через Україну чи Балтійське море» [14]. При цьому, канцлер заперечила можливу залежність Берліна від Москви внаслідок будівництва газогону.

Продемонструвавши підтримку «Північного потоку-2», ФРН фактично провела межу між загальноєвропейськими і національними інтересами своєї держави. Якщо розглянути позицію Німеччини з точки зору *realpolitik*, то її інтереси й мотивація є цілком зрозумілою. По-перше, Берлін хоче конвертувати контроль над енергетичними потоками в Європі в політичну потужність. По-друге, ідеться про перебудову європейської архітектури міжнародних відносин, де в останні роки спостерігається тенденція до зростання ролі національних держав. Як слушно відзначив академік Володимир Горбулін: «Північний потік-2» для Німеччини – це вибір стратегічного партнерства: США чи Росія. Схоже, свій вибір Берлін зробив» [15, 16].

На противагу німецькому канцлеру, віце-президент США Майк Пенс під час Мюнхенської безпекової конференції у 2019 році виступив категорично проти реалізації проекту «Північний потік-2». Відстоюючи послідовну позицію Білого дому, він заявив, що за допомогою енергетичних інструментів противник намагається завдати шкоди відносинам між союзниками [17]. У цьому контексті Макс Пенс висловив вдячність партнерам, які зайняли рішучу позицію щодо

«Північного потоку-2». Така риторика повністю вписується в системну політику США стосовно енергетичних проектів РФ у Європі.

Так, у грудні 2019 року Конгрес США схвалив Державний оборонний бюджет на 2020 рік, спрямований на реалізацію основних пріоритетів Сполучених Штатів, включно з протистоянням з Росією та Китаєм. Серед іншого, документ передбачає запровадження санкцій проти компаній, які беруть участь у будівництві російських проектів «Північний потік-2» і «Турецький потік». Санкції США значно посилили позицію Києва у контексті ведення переговорів з Москвою щодо нового контракту про транзит газу через територію України й дещо відтермінували завершення будівництва газогону.

Утім, принципова різниця у позиціях Сполучених Штатів Америки й Німеччини, яка є провідним гравцем у структурі ЄС, негативно впливає на трансатлантичне співробітництво, яке нині перебуває в кризі. Таку тенденцію підтверджують дослідження Фонду Карнегі. Опитування послів європейських держав у США показало, що трансатлантичні відносини зараз перебувають у найгіршому стані від початку нового тисячоліття. Серед іншого, європейські претензії до Сполучених Штатів стосуються застосування екстериторіальних санкцій у контексті будівництва «Північного потоку-2» [18].

Справді, загострення у стосунках між США і європейськими державами виявилось в критичних заявах європейських лідерів щодо запровадження механізму санкцій. Міністр закордонних справ Австрії Александер Шалленберг заявив, що екстериторіальні санкції є неприйнятними для офіційного Відня. У свою чергу, голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн також виступила проти запроваджених Вашингтоном обмежень стосовно компаній, які беруть участь у будівництві «Північного потоку-2». Така риторика ґрунтується перш за все на причинах, які витікають з економічних інтересів європейських держав. Найбільше загроза американських санкцій зачепила компанії з Франції, Італії, Нідерландів, Австрії та Швейцарії. Так, швейцарська компанія Allseas була вимушена припинити будівництво газопроводу, опинившись під загрозою американських санкцій.

Таким чином, наявні розбіжності всередині ЄС та в рамках трансатлантичного союзу демонструють, що Російській Федерації вдалося нанести шкоду відносинам між партнерами. Деструктивний вплив, зокрема, позначився на виробленні спільних позицій, врахуванні інтересів союзників і виявленні солідарності усередині союзу. Це, у свою чергу, створює сприятливі умови для нарощування Росією свого впливу та підвищує вразливість європейських держав до гібридного втручання.

У свою чергу, це також позначається на позиції європейських держав щодо російської агресії проти України. І хоча публічна підтримка Києва залишається сталою, а санкції проти Москви продовжують діяти, в європейському публічному дискурсі спостерігається активізація дискусії щодо необхідності співпраці з Російською Федерацією.

Крім того, завершення будівництва і введення в експлуатацію «Північного потоку-2» може становити загрозу для критичної інфраструктури європейських країн. Річ у тім, що зростання взаємозалежності між інфраструктурними об'єктами призводить до підвищення вразливості до фізичних та кібернетичних загроз. У взаємозалежному світі, де критична інфраструктура поширюється за межі національних кордонів, збільшується і кількість потенційних загроз, які мають широкий спектр інструментів і становлять небезпеку.

Як відзначають аналітики Європейського центру протидії гібридним загрозам, новий газогін не лише «сприятиме російському експорту корупції в європейський бізнес і політику, але також збільшить схильність європейської системи газопостачання до кібернетичних ризиків» [4]. Якщо компанія Nord Stream AG, яка контролюється російським «Газпромом», буде здійснювати управління і «Північним потоком-1» і «Північним потоком-2», то обидва газогони матимуть суміжну систему програмного забезпечення й будуть підключені до взаємозалежного апаратного забезпечення. Таким чином, якщо хакери матимуть на меті отримати доступ до обох газопроводів, то їм достатньо буде зламати систему одного з них, щоб поставити третину від загального експорту газу до ЄС під загрозу.

З огляду на вище зазначене вважаємо за доцільне виокремити три наступні сценарії розвитку подій довкола будівництва «Північного потоку-2»:

Сценарій №1. «Північний потік-2» добудовується і запускається в експлуатацію протягом 2021 року, і при цьому до нього не застосовується всі вимоги Газової директиви ЄС.

Це є найгірший і найбільш негативний сценарій розвитку подій, оскільки буде завдано значної шкоди енергетичній безпеці європейських держав, і нівелюється роль України як держави-транзитера. Як наслідок, Росія отримує значний політичний вплив, посилить свої міжнародні позиції та збільшить свої прибутки, які потім можуть бути спрямовані на здійснення агресії проти інших держав, у тому числі України.

Сценарій №2. «Північний потік-2» добудовується, але до нього застосовуються всі вимоги Газової директиви, зокрема положення щодо поділу компаній-постачальників і компаній-транзитерів.

Це означає, що компанія-оператор «Північного потоку-2» має бути незалежною від російського «Газпрому», а 50% потужності газогону мають резервуватися для альтернативних постачальників. Застосування цих положень знівелює економічну вигоду від газогону. Також це дасть можливість Україні зберегти газотранспортну систему від різкого падіння обсягів транспортування газу, а для країн ЄС - диверсифікувати джерела постачань палива, зокрема розгорнути ширшу співпрацю зі США у контексті постачання скрапленого природного газу.

Сценарій №3. Проект «Північний потік-2» буде заморожений у результаті тиску економічних санкцій.

Цей сценарій є найбільш бажаним для України та її партнерів на теренах Східної та Центральної Європи. Утім такий розвиток подій можливий лише у разі сильної політичної волі як Сполучених Штатів Америки, так і країн-членів Європейського Союзу. У червні 2020 року у Вашингтоні був представлений новий законопроект, що передбачає запровадження нових санкцій проти «Північного потоку-2». Зокрема, законотворці пропонують розширити санкції, які були схвалені та введені в дію раніше, запровадивши санкції не лише проти компаній, які безпосередньо займаються укладанням труб, а й проти тих, хто надає їм юридичну допомогу або страхові послуги. Водночас, варто зазначити, що даний документ навряд чи зможе повністю заморозити завершення будівництва газогону, хоча у ньому й містяться достатньо серйозні формулювання. Тож, на нашу думку, дієвим механізмом стримування у даному випадку могли б стати санкції проти режиму Путіна з опцією їхнього посилення на випадок використання газогону для здійснення політичного тиску.

Висновки. Отже, побудова «Північного потоку-2» забезпечує Росії домінування на енергетичному ринку Європи. Зважаючи на нещодавній запуск «Турецького потоку» й зусилля Росії щодо завершення будівництва газопроводу до Німеччини, спостерігається тенденція, що РФ замикає довкола Європи своє газове кільце. Стратегічною метою для Росії у даному контексті є збільшення залежності європейських держав від російського палива та збереження панівного становища на європейському ринку.

Найімовірніше, газогін «Північний потік-2» буде добудований щонайдовше до середини 2021 року. У цьому зв'язку, країнам Центральної та Східної Європи вкрай важливо якомога більше нейтралізувати негативний вплив проекту, зокрема домогтися застосування у повному обсязі до «Північного потоку-2» Газової директиви Європейського Союзу. Протидія російському газогону потребує тісної кооперації держав-партнерів та чіткої координації дій у

цьому напрямку. Водночас, загроза «Північного потоку-2» відкриває можливість для Польщі стати потужним газовим хабом у Європі, використовуючи ресурс норвезького газу для

транспортування. Це, у свою чергу, дозволить Україні зберегти транзит газу, оскільки держава-сусід зможе закачувати норвезький газ в українські сховища.

«NORD STREAM-2» AS A MECHANISM OF RUSSIAN ECONOMIC INFLUENCE ON THE POLICY OF THE EUROPEAN STATES

Olha Kravchenko, Political Scientist, International relations, Junior Researcher in International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Yurii Illenko Street, 36/1, Kyiv, Ukraine, 04 119; Researcher at the Foreign Policy Research Institute, Tarasivska Street, 21, Kyiv, Ukraine, 01 033, e-mail: olha.kravchenko7@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6649-0247>

The article analyzes political aspects of construction Russian pipeline Nord Stream-2 and its influence on relations between EU member states and the Russian Federation. During the research, it was in detail analyzed the impact of the Russian capital on the process of foreign policy decision making by European governments. The article proves, that the Russian pipeline Nord Stream-2 is not economic, but the politically motivated project. The subject of research of the article is increasing the dependence of EU member-states from Russian influence as a result of construction Nord Stream 2, which is one of the elements of the hybrid policy of the Russian Federation, aimed against EU and NATO member states. The purpose of the article is to analyze the mechanism of the Russian energy influence on the policy of the European states, to reveal threats for the energy security of the European continent, and the impact of economic ties on policy-making of the states regarding Russian aggressive policy. The research describes, how Russia enhances the dependence of European states from natural gas and oil supplies, that appears in the strengthening of Russian political role in Europe. Special attention is paid to the impact of Nord Stream-2 on French and German position on Russia's military aggression against Ukraine. This research allows in detail to study the problem, to analyze threats in purpose to develop an effective mechanism of countering this energy threat. The research activity of this nature may be useful for forming the strategy of saving the status of the transit state of Ukraine and the development of the dialogue with partner states in the context of the construction of the security system and countering Russian influence.

Keywords: Nord Stream 2, political dimension, hybrid threats, European energy security, the scenario of the development of the situation.

«СЕВЕРНЫЙ ПОТОК-2» КАК МЕХАНИЗМ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ВЛИЯНИЯ РОССИИ НА ПОЛИТИКУ ГОСУДАРСТВ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Кравченко Ольга Сергеевна, аспирант, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, ул. Ю. Ильенка, 36/1, г. Киев, Украина, 01033; сотрудник Института внешнеполитических исследований, ул. Тарасовская, 21, г. Киев, Украина, 01033, e-mail: olha.kravchenko7@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6649-0247>

Статья анализирует политические аспекты строительства российского газопровода «Северный поток-2», его влияние на характер взаимоотношений между государствами Европейского Союза и Российской Федерацией. В ходе исследования было детально проанализировано воздействие российского капитала и общих экономических проектов на принятие важных внешнеполитических решений европейскими государствами. В статье доказывается, что российский газопровод «Северный поток-2» является не экономическим, а политически мотивированным проектом. Предметом исследования представляет собой углубление зависимости государств Европейского Союза от российского влияния в результате строительства «Северного потока-2», который является частью гибридной политики Российской Федерации, направленной против государств Европейского Союза и НАТО. Целью статьи является анализ механизмов энергетического влияния России на политику европейских государств, раскрытия угроз для энергетической безопасности европейского пространства, влияния экономических связей на формирование позиции государств касательно агрессивной политики России. Исследование описывает, как Россия усиливает зависимость европейских государств от поставок природного газа и нефти, что проявляется в увеличении политического веса России в Европе. В статье особое внимание уделяется воздействию «Северного потока-2» на формирование позиции Франции и Германии в контексте российской военной агрессии против Украины. Такое исследование помогает детально изучить проблему, проанализировать угрозы, чтобы в будущем сформировать эффективный механизм противодействия энергетической опасности. Исследовательская статья такого характера может быть полезной при создании стратегии сохранения статуса государства-транзитера для Украины и развития диалога с государствами-партнёрами в контексте построения системы безопасности и сопротивления российскому влиянию.

Ключевые слова: Северный поток-2, политический аспект, гибридные угрозы, европейская энергетическая безопасность, сценарий развития событий.

Література

1. The Kremlin Playbook: Understanding Russian Influence in Central and Eastern Europe. Center for Strategic and International Studies. 2016. URL: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/1601017_Conley_KremlinPlaybook_Web.pdf

2. Атрофія трофеїв. Як Україна може скористатись вразливими сторонами російської політики у ЄС? *Центр «Нова Європа»*. 2018. URL: http://neweurope.org.ua/analytics/atrofiya-trofeyiv-yak-ukrayina-mozhe-skorystatys-vrazlyvymy-storonamy-rosijskoyi-polityky-u-yes/#_ftn1
3. Macron defends closer dialogue with Russia, sees no alternative. *Reuters*. 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/us-germany-security-macron-russia/macron-defends-closer-dialogue-with-russia-sees-no-alternative-idUSKBN2090CT>
4. Assessing Energy Dependency in the Age of Hybrid Threats. *The European Center of Excellence for Countering Hybrid Threats*. 2019. URL: <https://www.hybridcoe.fi/publications/assessing-energy-dependency-in-the-age-of-hybrid-threats/>
5. Энергетическая стратегия России на период до 2020 года. *Институт энергетической стратегии*. 2003. URL: http://www.energystrategy.ru/projects/ES-28_08_2003.pdf
6. EU imports of energy products – recent developments. *Eurostat*. 2020. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/46126.pdf>
7. Russian-Ukrainian-EU gas conflict: who stands to lose most? *NATO Review*. 2014. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/05/09/russian-ukrainian-eu-gas-conflict-who-stands-to-lose-most/index.html>
8. EU leaders sign letter objecting to Nord Stream-2 gas link. *Reuters*. 2016: <https://uk.reuters.com/article/uk-eu-energy-nordstream-idUKKCN0W11YV>
9. The Kremlin's Gas Games in Europe. *Atlantic Council*. 2017. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2017/05/The_Kremlin_Gas_Games_in_Europe_0602_RW.pdf
10. What Nord Stream 2 means for Europe? *Atlantic Council*. 2019. URL: <https://atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/what-nord-stream-2-means-for-europe/>
11. Russian Influence Operations in Germany and Their Effect. *Center for Strategic and International Studies*. 2020. URL: <https://www.csis.org/analysis/russian-influence-operations-germany-and-their-effect>
12. Нормандська перегазовка по-кремлівськи. *Дзеркало тижня*. 2019. №45. URL: https://dt.ua/internal/normandska-peregazovka-po-kremlivski-330617_.html
13. Транзит газу досягнув 20 млрд з початку року. URL: https://tsoua.com/news/tranzyt-gazu-dosyagnuv-20-mlrd-z-pochatku-roku/?fbclid=IwAR2gPgNzBHGyB6ONP2nxUY_WeriCtLEw5A-mwtZTYPT-EmhtRqTOME18SxA
14. Меркель: Європа не має права розривати відносини з Росією. *BBC Україна*. 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-47263986>
15. Горбулін В. Вулканічний синдром. *Дзеркало тижня*. 2018. №23 URL: https://dt.ua/internal/vulkanichniy-sindrom-280772_.html
16. Podgorna, I., Babenko, V., Honcharenko, N., Sáez-Fernández, F. J., Fernández, J. A. S., Yakubovskiy, S. Modelling and Analysis of Socio-Economic Development of the European Union Countries through DP2 Method. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, Vol. 17, 2020, Art. #44, pp. 454-466. <https://doi.org/10.37394/23207.2020.17.44>
17. Remarks by Vice President Pence at the 2019 Munich Security Conference. *White House*. 2019. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-pence-2019-munich-security-conference-munich-germany/>
18. How Europe Views Transatlantic Relations Ahead of the 2020 U.S. Election. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2020. URL: <https://carnegieendowment.org/2020/02/20/how-europe-views-transatlantic-relations-ahead-of-2020-u.s.-election-pub-81049>

References

1. Center for Strategic and International Studies. (2016). The Kremlin Playbook: Understanding Russian Influence in Central and Eastern Europe. Available at: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/1601017_Conley_KremlinPlaybook_Web.pdf
2. New Europe Center. (2018). Атрофія трофеїв. Як Україна може скористатись вразливими сторонами російської політики у ЄС? Tsentr «Nova Yevropa». [Atrophy of trophies. How can Ukraine take advantage of the vulnerabilities of Russian policy in the EU?]. Available at: http://neweurope.org.ua/analytics/atrofiya-trofeyiv-yak-ukrayina-mozhe-skorystatys-vrazlyvymy-storonamy-rosijskoyi-polityky-u-yes/#_ftn1 (in Ukrainian)
3. Reuters. (2020). Macron defends closer dialogue with Russia, sees no alternative. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-germany-security-macron-russia/macron-defends-closer-dialogue-with-russia-sees-no-alternative-idUSKBN2090CT>
4. The European Center of Excellence for Countering Hybrid Threats. 2019. Assessing Energy Dependency in the Age of Hybrid Threats. Available at: <https://www.hybridcoe.fi/publications/assessing-energy-dependency-in-the-age-of-hybrid-threats/>
5. Institute for Energy Strategy. (2003). Energeticheskaya strategiya Rossii na period do 2020 goda. Institut energeticheskoy strategii. [Energy strategy of Russia for the period up to 2020] Available at: http://www.energystrategy.ru/projects/ES-28_08_2003.pdf
6. Eurostat. (2020). EU imports of energy products – recent developments. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/46126.pdf> (in Russian)
7. NATO Review. (2014). Russian-Ukrainian-EU gas conflict: who stands to lose most? Available at: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/05/09/russian-ukrainian-eu-gas-conflict-who-stands-to-lose-most/index.html>

8. Reuters. (2016). EU leaders sign letter objecting to Nord Stream-2 gas link. Available at: <https://uk.reuters.com/article/uk-eu-energy-nordstream-idUKKCN0WI1YV>
9. Atlantic Council. (2017). The Kremlin's Gas Games in Europe. Available at: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2017/05/The_Kremlin_Gas_Games_in_Europe_0602_RW.pdf
10. Atlantic Council. (2019). What Nord Stream 2 means for Europe? Available at: <https://atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/what-nord-stream-2-means-for-europe/>
11. Center for Strategic and International Studies. (2020). Russian Influence Operations in Germany and Their Effect. Available at: <https://www.csis.org/analysis/russian-influence-operations-germany-and-their-effect>
12. Dzerkalo tyzhnia. (2019). Normandska perehazovka po-kremlivsky. [Norman gasification in the Kremlin style] № 45. Available at: https://dt.ua/internal/normandska-peregazovka-po-kremlivski-330617_.html (in Ukrainian)
13. Tranzyt hazu dosiahnuv 20 mlrd z pochatku roku [Gas transit has reached 20 billion since the beginning of the year]. Available at: https://tsoua.com/news/tranzyt-gazu-dosyagnuv-20-mlrd-z-pochatku-roku/?fbclid=IwAR2gPgNzBHGYb6ONP2nxUY_WeriCtLEw5A-mwtZTYPT-EmhtRqTOME18SxA (in Ukrainian)
14. BBC Ukraine. (2019). Merkel: Yevropa ne maie prava rozryvaty vidnosyny z Rosiieiu. [Merkel: Europe has no right to sever relations with Russia] Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-47263986> (in Ukrainian)
15. Horbulin V. (2018) Vulkanichnyi syndrom. [Volcanic syndrome] Dzerkalo tyzhnia. № 23. Available at: https://dt.ua/internal/vulkanichniy-sindrom-280772_.html (in Ukrainian)
16. Podgorna, I., Babenko, V., Honcharenko, N., Sáez-Fernández, F. J., Fernández, J. A. S., Yakubovskiy, S. (2020). Modelling and Analysis of Socio-Economic Development of the European Union Countries through DP2 Method. WSEAS Transactions on Business and Economics, Vol. 17, Art. #44, pp. 454-466. <https://doi.org/10.37394/23207.2020.17.44>
17. White House. (2019). Remarks by Vice President Pence at the 2019 Munich Security Conference. Available at: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-pence-2019-munich-security-conference-munich-germany/>
18. Carnegie Endowment for International Peace. (2020). How Europe Views Transatlantic Relations Ahead of the 2020 U.S. Election. Available at: <https://carnegieendowment.org/2020/02/20/how-europe-views-transatlantic-relations-ahead-of-2020-u.s.-election-pub-81049>